

DOI 10.31865/2414-9292.24.2025.349672

УДК 378.147:502/504:377

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Андрій Українець

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет

м. Дніпро, Україна

ORCID ID 0009-0006-2628-4963

andreyukr76@gmail.com

Анотація. У статті розглядається актуальна проблема формування екологічної культури майбутніх викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти в контексті глобальної екологічної кризи та необхідності переходу суспільства до сталого розвитку. Обґрунтовується особлива роль педагогів професійного навчання у формуванні екологічно свідомого покоління фахівців, здатних приймати професійні рішення з урахуванням екологічних наслідків виробничої діяльності. Здійснено аналіз наукових підходів до розуміння сутності понять «педагогічні умови» та «організаційно-педагогічні умови», визначено їх роль у забезпеченні ефективності освітнього процесу. Розкрито основні характеристики та напрями формування екологічної культури студентів, зокрема розвиток екологічних переконань, ціннісних орієнтацій, наукової системи знань та вольових якостей.

Виокремлено та науково обґрунтовано дві групи організаційно-педагогічних умов формування екологічної культури майбутніх викладачів у галузі автомобільного транспорту. До «зовнішніх» умов віднесено нормативно-правову базу, адекватне фінансування, систему акредитації якості освіти, грантові програми, партнерство із зацікавленими сторонами, міжнародний обмін та сучасну інформаційно-технологічну інфраструктуру. «Внутрішні» умови передбачають екологізацію змісту навчальних дисциплін, інтеграцію екологічного виміру у фахову підготовку, практичну проєктну діяльність, залучення стейкхолдерів та створення еколого-освітнього середовища.

Доведено, що комплексна реалізація визначених організаційно-педагогічних умов забезпечує ефективне формування екологічної культури студентів, усвідомлення ними важливості екологічно доцільної професійної діяльності та розвиток практичних умінь впроваджувати екологічно обґрунтовані рішення у майбутній роботі викладачів закладів професійної освіти.

Ключові слова: екологічна культура; організаційно-педагогічні умови; викладачі професійної освіти; професійна підготовка; екологізація освіти; автомобільний транспорт.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У сучасних умовах глобальної екологічної кризи, зростаючого антропогенного навантаження на довкілля та необхідності переходу до сталого розвитку суспільства особливої актуальності набуває проблема формування екологічної культури молоді.

Стрімке погіршення стану навколишнього природного середовища, вичерпання природних ресурсів, загострення проблем забруднення атмосфери, води та ґрунтів, втрата біологічного різноманіття – ці та інші екологічні виклики вимагають кардинальної зміни ставлення людини до природи, переосмислення системи цінностей та формування нового типу екологічної свідомості.

Екологічна освіта та виховання стають пріоритетними напрямками модернізації вітчизняної освітньої системи, що знаходить відображення у нормативно-правових документах – Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про охорону навколишнього природного середовища», Національній стратегії освіти для сталого розвитку, Концепції екологічної освіти України. Держава визнає екологічну освіту невід’ємною складовою загальної освіти, а формування екологічної культури громадян – одним із пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку країни.

Особлива роль у реалізації завдань екологічної освіти належить викладачам закладів професійної (професійно-технічної) освіти, які готують майбутніх фахівців різних галузей економіки. Саме від рівня їхньої екологічної культури залежить формування екологічно свідомого покоління робітників, здатних приймати професійні рішення з урахуванням екологічних наслідків виробничої діяльності, дотримуватися принципів раціонального природокористування, впроваджувати ресурсозберігаючі та екологічно безпечні технології у виробничі процеси.

Викладач закладу професійної освіти виконує подвійну місію: з одного боку, він є носієм і транслятором екологічних цінностей для своїх учнів, з іншого – формує в майбутніх робітників не лише професійні компетентності, а й відповідальне ставлення до природи у контексті їхньої майбутньої фахової діяльності. Тому екологічна культура викладача має стати органічною складовою його професійної компетентності, що інтегрує екологічні знання, ціннісні орієнтації, практичні уміння та готовність до екологічно доцільної поведінки як у професійній, так і в повсякденній діяльності.

Водночас практика підготовки педагогічних кадрів для закладів професійної освіти свідчить про недостатню увагу до екологічної складової їхньої професійної освіти. Формування екологічної культури майбутніх викладачів часто відбувається стихійно, фрагментарно, без належного науково-методичного забезпечення та системної організації освітнього процесу. Екологічний компонент змісту навчальних дисциплін залишається недостатньо представленим, відсутня цілеспрямована робота з розвитку екологічної свідомості та ціннісних орієнтацій студентів, обмеженими є можливості

практичної екологічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цьому контексті актуалізується проблема визначення та науково-методичного обґрунтування організаційно-педагогічних умов, що забезпечать ефективне формування екологічної компетентності. У Великому тлумачному словнику української мови (2005) «умови» як поняття розкриваються у різних смислах і значеннях, найвідповіднішими з яких є такі: по-перше, це «обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь», а по-друге, – «правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь» (Бусел, 2005).

У словнику-довіднику з професійної педагогіки поняття «педагогічні умови» трактуються як обставини, за яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей» (Семенова, 2006, с. 243). Дослідник А. Литвин (2018) цей педагогічний феномен визначає як комплекс спеціально спроектованих генеральних (стрижневих, системотвірних) чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу та / або особистісні параметри його учасників, які забезпечують цілісність навчання та виховання в інформаційно-освітньому середовищі навчального закладу відповідно до вимог суспільства (Литвин, 2018, с. 72). Такий науковий підхід характерний для більшості учених-педагогів, які педагогічні умови розглядають як внутрішні чинники впливу (індивідуальні характеристики особистості) та зовнішні обставини (якість освітнього середовища, педагогічної взаємодії, перебігу освітнього процесу тощо).

Щодо організаційно-педагогічних умов, то В. Чижевський (1996) їх вважає різновидом педагогічних умов, які «залежать від особливостей організації навчально-виховного процесу та відображають функціональну залежність суттєвих компонентів педагогічного явища від комплексу об'єктів (речей, їх станів, процесів, взаємодії) у різних проявах» (Чижевський, 1996, с. 82). Т. Вдовичин (2013) організаційно-педагогічні умови визначає як сукупність факторів, що забезпечують регулювання, взаємодію об'єктів і явищ педагогічного процесу для досягнення поставленої мети, вдосконалюють міжособистісні стосунки учасників педагогічного процесу для вирішення конкретних дидактичних завдань, сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, їхньої самостійності, ініціативності, професійного інтересу (Вдовичин, 2013, с. 228).

Визначення таких умов потребує комплексного підходу, що враховує

специфіку професійної діяльності викладача закладу професійної освіти, особливості сучасного освітнього середовища, психологічні закономірності формування екологічної свідомості, а також можливості інтеграції екологічної освіти у зміст фахової підготовки майбутніх педагогів професійного навчання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – теоретично обґрунтувати та визначити організаційно-педагогічні умови формування екологічної культури майбутніх викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти у процесі їхньої фахової підготовки.

Результати дослідження. Формування екологічної культури викладачів професійного навчання в галузі автомобільного транспорту є системним багатоаспектним процесом, якому, з одного боку, притаманна внутрішня детермінованість, зумовлена особистісними потребами студентів, а з іншого – цей процес характеризується впливом зовнішніх чинників й умов, що забезпечують можливість на нових методологічних засадах здійснювати фахову підготовку, що відповідає сучасним вимогам суспільства. Аналіз і систематизація теоретико-методологічних підходів до процесу формування екологічної культури викладачів професійного навчання у закладах вищої освіти та на її основі – розвиток готовності розв’язувати екологічні проблеми автомобільної галузі, дає змогу перейти до визначення основних характеристик цієї педагогічної взаємодії.

Аналіз різних підходів до розуміння сутності екологічної культури викладачів професійного навчання дозволив виокремити основні характеристики, що визначають рівень її сформованості, а також окреслити напрями, за якими необхідно здійснювати цей освітній процес у межах закладу вищої освіти. Звісно формування у студентів екологічної культури потребує комплексного підходу, відтак цей системний та багатоаспектний процес передбачає створення умов для розвитку:

1. *Екологічних переконань*, які визначають активну життєву позицію студентів у різних напрямках майбутньої професійної діяльності, пов’язаної з автомобільним транспортом, раціональним використанням і відтворенням природних ресурсів, охороною довкілля тощо. Цей *мотиваційний аспект* полягає у фасилітації усвідомлення студентами необхідності використання своїх унікальних особистісних якостей, спрямованих на психологічне сприйняття світу природи та важливості його захисту. Мотивація виступає серйозним чинником, що впливає на свідомий вибір майбутніми викладачами професійного навчання екологічних технологій як на різних стадіях освітнього процесу, так і в майбутній професійній діяльності.

2. *Ціннісних орієнтацій* стосовно збереження довкілля, усвідомлення й переживання за екологічну безпеку в автомобільній галузі. Цей *емоційно-чуттєвий аспект* передбачає розвиток у студентів емпатійно-гуманного ставлення до природи, бажання її оберігати, а не набуття формальних знань, розуміння дефініцій низки екологічних постулатів тощо.

3. *Наукової системи предметних знань* як результату екологізації змісту підготовки майбутніх викладачів професійного навчання у галузі автомобільного транспорту, що «визначає суб'єктно-непрагматичний тип модальності, співвіднесення з ідеологією коеволюції природної та штучної реальності, створеної людиною» (Шевчук, 2014, с. 148). Цей *гностичний аспект* характеризується розвитком знань й усвідомленням студентами того, що і як відбувається у природі та між людиною, виробництвом і природою, того, як слід чинити з погляду екологічно доцільної виробничої діяльності, пов'язаної з автомобільною галуззю.

4. *Вольових якостей* (рішучість, наполегливість, самостійність та ін.), *організаторських і технологічних умінь*, без яких неможлива реалізація знань і почуттів у практичній екологічній діяльності в галузі автомобільного транспорту. Цей *процесуальний аспект* передбачає освоєння студентами способів екологічно прийняттого природокористування, формує вміння екологічно грамотно здійснювати ту чи іншу виробничу діяльність, пов'язану з «вторгненням автомобілів» у природу.

Окресливши сутність й особливості процесу формування екологічної культури майбутніх викладачів професійного навчання у галузі автомобільного транспорту, перейдемо до розгляду організаційно-педагогічних умов здійснення освітнього процесу.

Зважаючи на вище окреслені позиції науковців, *під організаційно-педагогічними умовами* нами розуміється сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників й обставин, які впливають на якість організації освітнього процесу та забезпечують успішність формування екологічної культури майбутніх викладачів професійного навчання у галузі автомобільного транспорту.

Організаційно-педагогічні умови, будучи важливим аспектом реалізації успішної освітньої діяльності, спрямовані передовсім на створення екологічно сприятливого освітнього середовища та забезпечення ефективної взаємодії між учасниками освітнього процесу. Необхідно зазначити, що існує низка організаційно-педагогічних умов, урахування яких безпосередньо не залежить від спеціальним чином організованого процесу формування у студентів екологічної культури, а є складовою всього процесу професійної підготовки у

закладі вищої освіти, який враховує вимоги суспільства, регламентується нормативними документами, підпорядковується існуючим традиціям вітчизняної системи вищої освіти тощо. Це так звані **«зовнішні» організаційно-педагогічні умови**, які створюють загальне сприятливе інформаційно-освітнє середовище у закладі вищої освіти:

1) *нормативно-правова база*, яка регулює ринок освітніх послуг, унормовує завдання, функції та структуру закладів вищої освіти, права й обов'язки студентів і викладачів, забезпечує захист академічної свободи, інтелектуальної власності, приватності, баз даних тощо;

2) *адекватне фінансування закладу вищої освіти*, що безпосередньо впливає якість освітнього процесу та наукових досліджень, у т.ч. в галузі екології (витрати на оновлення матеріально-технічної бази, розвиток навчальної та науково-дослідної інфраструктури, придбання необхідного обладнання і матеріалів, розширення фонду заробітної плати, преміального та стипендіального фондів тощо);

3) *ефективна система акредитації й оцінки якості вищої освіти*, яка забезпечує високі стандарти професійної підготовки та наукових досліджень, стимулює заклади вищої освіти до постійного вдосконалення освітньо-професійних програм, методик і технологій навчання, способів організації освітнього процесу;

4) *наявність державних і приватних фондів, грантових програм й інших джерел фінансування наукових досліджень*, які стимулюють викладачів і студентів до проведення досліджень, сприяють інноваційному розвитку та розширенню науково-дослідної інфраструктури закладу вищої освіти;

5) *тісна співпраця на умовах партнерства між закладом вищої освіти, підприємствами, громадськими організаціями й іншими зацікавленими сторонами* (дуальна освіта, стажування студентів, спільні дослідницькі проекти, обмін експертами, співробітництво в удосконаленні освітньо-професійних програм, які, наприклад, враховують екологічну ситуацію в регіоні та потреби ринку праці);

6) *можливість міжнародного обміну студентів і викладачів*, співпраця з іншими закладами вищої освіти, науковими установами та вченими з інших країн, проведення спільних наукових досліджень і реалізація проєктів, у т.ч. на екологічну тематику, участь у міжнародних форумах і програмах академічної мобільності;

7) *наявність сучасної інформаційно-технологічної інфраструктури*: забезпечення сучасними комп'ютерами, освітніми програмними продуктами,

швидкісним широкосмуговим Інтернетом й іншими необхідними технічними засобами, що дозволяє студентам і викладачам ефективно працювати з інформацією, використовувати онлайн-ресурси, електронні платформи та інструменти для освіти і наукових досліджень, брати участь в змішаній та дистанційній формах навчання, підтримувати активну комунікацію тощо.

Іншою групою умов є **«внутрішні» організаційно-педагогічні умови**, які безпосередньо створювалися викладачами у межах педагогічного експерименту для забезпечення шляхів і засобів формування екологічної культури майбутніх викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти в галузі автомобільного транспорту.

1. *Екологізація змісту й використання потенційних можливостей навчальних дисциплін соціально-гуманітарного та науково-природничого циклів*, спрямованих на вивчення теоретичних основ і практичних методів дотримання екологічної безпеки об'єктів автотранспортних підприємств, з'ясування впливів на довкілля експлуатаційної діяльності, зберігання, ремонту, обслуговування автотранспортних засобів та інфраструктури. Ця умова знайшла віддзеркалення з огляду на міждисциплінарний характер екології як науки та широку практичну значущість екологічних знань й умінь, які студенти використовуватимуть у своєму житті та майбутній професійній діяльності.

2. *Інтеграція екологічного виміру в фахову підготовку*. Ця умова передбачала врахування екологічних аспектів у змісті навчальних дисциплін професійно-орієнтованого циклу, пов'язаного з автомобільним транспортом («Конструкція автомобіля», «Технічне обслуговування та діагностика автомобілів», «Ремонт автомобілів», «Транспортна логістика» тощо), а також введення в освітньо-професійну програму освітніх компонентів за вибором, на кшталт спецкурсу «Екологічна безпека автотранспортного підприємства», для здобувачів освіти спеціальності 015.38 Професійна освіта (Транспорт). Такий підхід був важливим з огляду на усвідомлення студентами взаємозв'язку між майбутньою професійною діяльністю й екологічними наслідками її впливу на довкілля. Екологічні аспекти освітньо-професійних програм та витяги з навчальних планів спеціальності 015.38 Професійна освіта (Транспорт).

3. *Практична діяльність з реалізації проєктів на екологічну тематику*. Реалізація цієї умови передбачала залучення студентів до виконання практичних завдань, які стосуються підготовки та виконання екологічних проєктів у галузі автомобільного транспорту, зокрема щодо підвищення рівня енергоефективності, використання альтернативних видів палива, впровадження екологічних стандартів на автотранспортному підприємстві тощо. Дослідження

підтвердило, що залучення студентів до виконання практичних завдань, пов'язаних із розробленням і реалізацією екологічних проєктів у галузі автомобільного транспорту, є важливим кроком у формуванні їхньої екологічної свідомості та розвитку практичних навичок.

4. *Залучення стейкхолдерів до екологізації освітнього процесу* (експертів з автомобільної галузі, активістів екологічних організацій, представників державних органів і місцевого самоврядування, які відповідають за екологічну політику, розроблення нормативно-правової бази, механізмів її виконання тощо). Реалізація цієї умови дозволила студентам отримати знання про екологічні проблеми автомобільної галузі з першоджерел та з'ясувати реальні шляхи впровадження екологічних норм і вимог в умовах автотранспортного підприємства.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. З'ясовано, що створення еколого-освітнього середовища для підготовки майбутніх викладачів професійного навчання у галузі автомобільного транспорту вимагає комплексного підходу та співпраці між різними зацікавленими сторонами. Такий підхід сприяє забезпеченню студентів необхідними знаннями та навичками для просування екологічних практик у житті та майбутній професійній діяльності.

Отже, нами визначено комплекс «зовнішніх» і «внутрішніх» організаційно-педагогічних умов, який уможливив поступове формування у студентів екологічної культури, усвідомлення ними важливості збалансованого розвитку автомобільного транспорту та розвиток практичних умінь впроваджувати екологічно обґрунтовані рішення у майбутній професійній діяльності. До «зовнішніх» організаційно-педагогічних умов нами віднесено: 1) нормативно-правову базу організації освітнього процесу; 2) адекватне фінансування закладу вищої освіти; 3) ефективну систему акредитації й оцінки якості вищої освіти; 4) наявність державних і приватних фондів, грантових програм й інших джерел фінансування наукових досліджень; 5) співпрацю на умовах партнерства між закладом вищої освіти, підприємствами, громадськими організаціями й іншими зацікавленими сторонами; 6) можливість міжнародного обміну студентів і викладачів; 7) наявність сучасної інформаційно-технологічної інфраструктури.

«Внутрішні» організаційно-педагогічні умови передбачали: 1) екологізацію змісту й використання потенційних можливостей навчальних дисциплін соціально-гуманітарного та науково-природничого циклів; 2) інтеграцію екологічного виміру в фахову підготовку майбутніх викладачів

закладів професійної (професійно-технічної) освіти; 3) практичну діяльність з реалізації проєктів на екологічну тематику; 4) залучення стейкхолдерів до екологізації освітнього процесу; 5) створення еколого-освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вдовичин, Т. Я. (2013). Обґрунтування організаційно-педагогічних умов для забезпечення навчального процесу майбутніх фахівців у педагогічному університеті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 34, 225–229.
2. Великий тлумачний словник української мови. (2005). Укл. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун.
3. Концепція екологічної освіти України. (2002). *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*, № 7, 3–23.
4. Литвин, А. В. (2018). *Методологічні засади поняття «педагогічні умови»*: практ. посіб. 2-ге вид., доп. і перероб. Львів: ЛДУБЖД.
5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556- VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
7. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>.
8. Словник-довідник з професійної педагогіки. (2006). Ред.-упоряд. А.В. Семенова. Одеса: Пальміра.
9. Чижевський, Б. Г. (1996). *Організаційно-педагогічні умови становлення ліцеїв в Україні*. Київ: Інститут педагогіки АПН України.
10. Шевчук, В. М. & Блінніков, Г. П. (2014). Аспекти екологічного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України: тези VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 21 листопада 2014 р.)*. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, с. 148–152.

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING ECOLOGICAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS OF VOCATIONAL (VOCATIONAL AND TECHNICAL) EDUCATION INSTITUTIONS

Andrii Ukrainets

PhD student (educational and scientific level)
specialty 015 “Vocational Education (by specializations)”
SHEI “Donbas State Pedagogical University”
Dnipro, Ukraine
ORCID ID 0009-0006-2628-4963
andreyukr76@gmail.com

Abstract. The article examines the current problem of forming ecological culture of future teachers of vocational (vocational and technical) education institutions in the context of the global ecological crisis and the need for society’s transition to sustainable development. The special role of vocational education teachers in forming an ecologically conscious generation of specialists capable

of making professional decisions considering the environmental consequences of production activities is substantiated. An analysis of scientific approaches to understanding the essence of the concepts “pedagogical conditions” and “organizational and pedagogical conditions” has been carried out, and their role in ensuring the effectiveness of the educational process has been determined. The main characteristics and directions of forming students’ ecological culture are revealed, particularly the development of ecological beliefs, value orientations, scientific knowledge system, and volitional qualities.

Two groups of organizational and pedagogical conditions for forming the ecological culture of future teachers in the field of automobile transport have been identified and scientifically substantiated. “External” conditions include the regulatory and legal framework, adequate financing, quality assurance and accreditation system, grant programs, partnerships with stakeholders, international exchange, and modern information and technological infrastructure. “Internal” conditions involve ecologization of academic disciplines content, integration of the ecological dimension into professional training, practical project activities, stakeholder engagement in ecologizing the educational process, and creating an ecological educational environment.

It has been proven that the comprehensive implementation of the identified organizational and pedagogical conditions ensures effective formation of students’ ecological culture, their awareness of the importance of ecologically sound professional activity, and the development of practical skills to implement ecologically justified solutions in their future work as teachers of vocational education institutions.

Keywords: ecological culture; organizational and pedagogical conditions; vocational education teachers; professional training; ecologization of education; automobile transport.

REFERENCES

1. Vdovychyn, T. Ya. (2013). Obgruntuvannia orhanizatsiino-pedahohichnykh umov dlia zabezpechennia navchalnoho protsesu maibutnikh fakhivtsiv u pedahohichnomu universyteti [Substantiation of organizational and pedagogical conditions for ensuring the educational process of future specialists at a pedagogical university]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problem – Modern Information Technologies and Innovative Teaching Methods in Specialist Training: Methodology, Theory, Experience, Problems*, 34, 225–229. [in Ukrainian].
2. Velykyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Great Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language]. (2005). Compiled and edited by V.T. Busel. Kyiv; Irpin: Perun. [in Ukrainian].
3. Kontseptsiiia ekolohichnoi osvity Ukrainy [Concept of Environmental Education of Ukraine]. (2002). *Informatsiynyi zbirnyk Ministerstva osvity i nauky Ukrainy – Information Bulletin of the Ministry of Education and Science of Ukraine*, № 7, 3–23. [in Ukrainian].
4. Lytvyn, A. V. (2018). *Metodolohichni zasady poniattia “pedahohichni umovy” [Methodological Foundations of the Concept “Pedagogical Conditions”]*. Practical Guide. 2nd ed., supplemented and revised. Lviv: LDUBZhD. [in Ukrainian].
5. *Pro vyshchu osvitu [On Higher Education]: Law of Ukraine* of July 1, 2014 No. 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> . [in Ukrainian].
6. *Pro osvitu [On Education]: Law of Ukraine* of September 5, 2017 No. 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> . [in Ukrainian].
7. *Pro osnovni zasady (stratehiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku [On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the Period until 2030]: Law of Ukraine* of February 28, 2019 No. 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> [in Ukrainian].
8. *Slovnyk-dovidnyk z profesiinoi pedahohiky [Dictionary-Reference Book on Professional Pedagogy]*. (2006). Edited and compiled by A.V. Semenova. Odesa: Palmira. [in Ukrainian].

9. Chyzhevskiy, B. H. (1996). *Orhanizatsiino-pedahohichni umovy stanovlennia litseiv v Ukraini [Organizational and Pedagogical Conditions for the Formation of Lyceums in Ukraine]*. Kyiv: Institute of Pedagogy of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, [in Ukrainian].

10. Shevchuk, V. M. & Blinnikov, H. P. (2014). Aspekty ekolohichnoho vykhovannia maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv [Aspects of environmental education of future border guard officers]. *Osvitno-naukove zabezpechennia diialnosti pravookhoronnykh orhaniv i viiskovykh formuvan Ukrainy – Educational and Scientific Support for the Activities of Law Enforcement Agencies and Military Formations of Ukraine: Proceedings of the VII All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (Khmelnyskyi, November 21, 2014). Khmelnytskyi: Publishing House of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine, pp. 148–152. [in Ukrainian].

Матеріали надійшли до редакції
22.09.2025 р.